

Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar

Turkey's Neglected Migrants: Afghans

Cihangir Karakaya ^a, Esra Nur Karakaya ^b

^a Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye.
chngr.krky@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1104-379X

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Karabük, Türkiye
esranurtugral@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-9417-3433

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27.02.2021

Düzeltilme tarihi: 18.06.2021

Kabul tarihi: 24.06.2021

Anahtar Kelimeler:

Göç

Afgan Göçü,

Afgan Göçmenler,

ÖZ

Afganistan; demografik, sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir coğrafya olmasından dolayı göç veren bir ülke konumunu uzun yıllardır sürdürmektedir. Afganların göç için tercih ettikleri başlıca ülkelerden biri de Türkiye'dir. Afganlar; siyasi, güvenlik, ekonomik, sağlık ve eğitim gibi pek çok sebeple Türkiye'ye göç etmektedirler. Afganlar Türkiye'de; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitime erişim, istihdam ve ekonomik hayat ve sosyal hizmetlere erişim gibi alanlarda zorluklar ve fırsatlarla karşılaşmaktadırlar. Fakat Afganların Türkiye'de karşılaştıkları çoğu durum, zorluklar penceresinden değerlendirilebilecek konumdadır. Ayrıca Afganlar, hem uluslararası hem de ulusal düzenlemeler nedeniyle Türkiye'de kalıcı olma veya üçüncü ülkelere geçme hususunda arafta kalmakta ve geleceklerini planlama konusunda sorun yaşamaktadırlar. Çalışmanın amacı, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını zorluklar ve fırsatlar perspektifinden ele almaktır. Çalışmada Afgan göçünün dünyada ve Türkiye'de tarihsel analizi yapılmıştır. Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim, istihdam-ekonomik koşullar ve sosyal hizmetlere erişim başlıkları altında ele alınmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 27.02.2021

Received in revised form: 18.06.2021

Accepted: 24.06.2021

Keywords:

Migration,

Afghan immigration

Afghan immigrants,

ABSTRACT

Afghanistan; As a geography where demographic, social, economic and political instability prevails, it has been a country of immigration for many years. One of the main migration of Afghans to their preferred country is Turkey. Afghans; political, security, economic, health and education are many reasons to migrate to Turkey. Therefore, the migration of Afghans to Turkey can assess the scope of mixed migration. Afghans in Turkey face difficulties and opportunities in areas such as obtaining status, housing conditions, access to health services, access to education, employment and access to economic life and social services. But most of the situations faced by Afghans in Turkey is well placed to assess the difficulties window. Also Afghans, due to both international and national regulations in Turkey regarding moving to a third country or stay in purgatory to be permanent and are experiencing difficulties in planning their future. The aim of the study is to address the lives of Afghan asylum seekers and migrants in Turkey from the perspective of difficulties and opportunities. In the study, historical analysis of Afghan migration was carried out in the world and in Turkey. The difficulties and opportunities faced by Afghans immigrating to Turkey; status, housing conditions, access to health care and education, employment and economic conditions, Access to social services are covered under the headings.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karakaya, C. ve Karakaya, E.N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(1), Yaz, s. 100-111.

*DOI: 10.46442/intjcss.887777

** Sorumlu yazar: Cihangir Karakaya, chngr.krky@gmail.com

1. Giriş

Afganistan'dan dünyaya yayılan göç, ikinci dünya savaşı sonrası dönemin en önemli göç dalgalarından biridir. Afgan göçü, 1989'da Kuzey Irak'tan ya da 2011'den itibaren Suriye'den gerçekleşen yakın tarihteki göçlerden farklı bir konumdadır. Çünkü Afgan göçü, aniden ve yoğun bir şekilde yaşanmamış olması ve yayılma eğilimiyle devam etmesi nedeniyle karakteristik bir göç sürecidir. Göç dalgasının Türkiye'ye yönelmesi ise 2003 yılından itibaren gerçekleşmiştir (Bozok ve Bozok, 2018). Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün artmasının nedenlerinden biri üçüncü ülkelere geçmek için transit bir ülke olmasıdır. Fakat bir diğer önemli neden de Türkiye'nin son dönemde transit ülke konumundan hedef ülke olma konumuna dönüşen göç rejimidir (Kahraman, 2017).

Türkiye'deki Afgan göçmenleri iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup; uluslararası koruma başvurusu yapmış veya koruma statüsünü almış Afgan sığınmacılardır. İkinci grup ise temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen Afgan göçmenlerdir. İlk grubun, üçüncü ülkelere geçiş aşamasında azalan kotalar ve uzayan süreler nedeniyle sorun yaşamalarından dolayı Türkiye'de kalma süreleri uzamaktadır. İkinci grup göçmenler ise temelde ekonomik nedenlerle göç etmelerinden dolayı uluslararası koruma başvurusu yapma veya statü alma konusunda sorun yaşamaktadırlar. Fakat unutulmaması gereken bir nokta, Afgan uyrukluların Türkiye'ye göçünün siyasi, ekonomik, güvenlik, sağlık veya eğitim gibi pek çok nedeni içerisinde barındırdığı gerçeğidir. Türkiye'ye göç eden Afgan uyruklular, Türkiye'de statülerine göre pek çok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Fakat fırsatlarla karşılaştıklarından bahsetmek pek mümkün olmamaktadır. Ayrıca Türkiye'den üçüncü ülkelere geçme veya Türkiye'de kalıcı olma konularında ikilemler yaşayan Afgan sığınmacı ve göçmenlerin üçüncü ülkelere geçişte veya Türkiye'de kalıcı olma hususunda birtakım engellerle karşılaştıkları görülmektedir.

Çalışmanın en önemli gerekçesini Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların hem yasal süreçlerde hem de toplumsal yaşamda göz ardı edildiği gerçeğine vurgu yapma isteği oluşturmaktadır. Afgan göçüne odaklanan akademik çalışmaların sınırlı sayıda olması da çalışmanın bir diğer gerekçesini oluşturmaktadır. Çalışma, Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların karşılaştıkları yasal, bürokratik ve toplumsal süreçlere zorluklar ve fırsatlar penceresinden baktığı için önem arz etmektedir ve bu yönüyle literatürdeki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ayrıca çalışmanın Afgan göçünün hem genel hem de Türkiye özelinde tarihsel analizini yapması ve bu analizi güncel istatistiklerle güçlendirmesi de çalışmanın önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır.

Çalışmanın amacı, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarını zorluklar ve fırsatlar perspektifinden ele almaktır. Çalışmada sığınmacı ve göçmen ayrımının yapılmasının nedeni, *sığınmacı* teriminin temelde uluslararası koruma başvurusu yapmış ya da bu statüyü almış kişilere atıfta bulunurken, *göçmen* teriminin temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen ve uluslararası koruma başvurusu yapmamış veya uluslararası koruma başvurusu kabul edilmemiş kişilere atıfta bulunmasıdır. Çalışmada öncelikle dünyada ve Türkiye'de Afgan göçünün tarihinden bahsedilmiş olup, sonrasında ise Türkiye'ye göç eden Afgan sığınmacı ve göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar; statü alma, barınma koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, eğitime erişim, istihdam ve ekonomik koşullar ve sosyal hizmetlere erişim başlıkları altında ele alınmıştır.

2. Afgan Göçüne Dair Tarihsel Analiz

Afganistan, uzun yıllardır özellikle komşu ülkeleri İran ve Pakistan olmak üzere dünyaya sürekli göç veren bir ülke konumundadır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların sayısında ise son yıllarda artış yaşanmıştır. Bu bölümde Afganistan'dan yapılan göçlerin analizi, genel tarihsel analiz ve Türkiye'ye yönelik göçün analizi şeklinde yapılmıştır.

2.1. Afgan Göçünün Genel Tarihsel Analizi

Afganistan; demografik, sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlığın sürdüğü ve sadece günümüzde değil tarih boyunca hem ülke içinde yerinden edilmelere hem de dış göçe kaynak olan bir ülke olan konumundadır. Afganistan'da uzun süredir devam eden savaş ve çatışma ortamı; Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere, daha sonra Türkiye'ye ve en nihayetinde de üçüncü ülkelere mülteci akını oluşmasına yol açmıştır. Afganistan'ın dış göç süreci; 1979 öncesi dönem, 1979-2001 arası dönem ve 2001 ve sonrası dönem olarak üç dönemde ele alınabilir (Koç ve Eryurt, 2017).

2.1.1. 1979 Öncesi Dönemde Afgan Göçü

Afganistan'ın göç tarihinin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. 1979 öncesi dönemde Afganistan'daki göç ilişkileri, ülkeler arasındaki sınırları aşan etnik bağlara dayanmaktadır. Örneğin Peştunlar Pakistan'da nüfusun yüzde 20'sini oluştururken Afganistan'da ise yüzde 30'unu oluşturmaktadır. İngiliz sömürgeciliği sırasında İngiliz Hindistan'ını Afganistan'dan ayırmak için kurulan Durand Hattı, Peştun topraklarının bölünmesine ve 1979 öncesi dönemde ülkeler arası etnik göçün yaşanmasına neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009). Ayrıca Afganistan'da yaşayan etnik gruplardan Hazaralar, Şii kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu İran'a dinsel ve etnik köken benzerliği sebebiyle göç etmişlerdir. Bu etnik, dinsel ve kültürel göçler Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden on yıllar öncesine dayanmaktadır (Kuschminder ve Dora, 2009; Stigter ve Monsutti, 2005).

1979 öncesi dönemde Afganistan'ın göç verme sebeplerinden biri de ekonomik durumuydu. Afgan vatandaşları, Afganistan'a göre daha iyi ekonomik koşullara, daha gelişmiş teknolojiye ve daha iyi eğitim koşullarına sahip olan Pakistan ve İran'a istihdamdan yararlanmak, daha yüksek gelire sahip olmak, eğitim fırsatlarından yararlanmak ve cezbedici kent hayatının sosyal imkânlarından yararlanmak amacıyla göç etmekteydiler. 1973'teki petrol krizi de, artan sayıda Afgan'ın işgücü fırsatlarından yararlanmak için İran'a ve diğer Orta Doğu ülkelerine geçmesine neden olmuştur (Stigter, 2006). Ayrıca 1970'lerde yaşanan yaygın kuraklık, tarımda üretimin azalmasına neden olurken Afganistan'dan İran'a olan göçün yoğunlaşmasına neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009; Monsutti, 2006a). Kısacası Afganistan'da 1979 öncesi dönemde ekonomik, etnik, dinsel, politik ve güvenlikle ilgili nedenlerle yapılan göçler, 1979 sonrası dönemdeki göçlerin hazırlayıcı etmeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. 1979-2001 Arası Dönemde Afgan Göçü

1979-2001 döneminde Afganistan'dan Pakistan ve İran'a yönelen dış göç, 1979 öncesi döneme göre farklı bir profil sergilemektedir. Çünkü bu dönemdeki göç, mülteci ve sığınmacı göçüdür (Koç ve Eryurt, 2017). İlk göç dalgası, Afganistan Marksist Demokratik Partisi'nin 1978 darbesinin sonucunda gerçekleşmiştir (Dimitriadi, 2013). Darbeyi 1979-1989 yılları arasındaki Sovyet işgali izlemiştir. Soğuk Savaş dönemindeki rekabetin Afganistan'a yansması, bölgede etnik gruplaşmalara ve bu grupların çatışmalarına neden olmuştur (Aras ve Toktaş, 2008). Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin etkisi altında olan Afganistan'da reform ve modernizasyon çalışmaları, hızlı toprak reformu, insan hakları ihlalleriyle siyasi ve dini liderleri hedef alan cinayetler yaşanmıştır (Human Rights Watch, 2001). 1990'a gelindiğinde 6.22 milyon yerinden edilmiş Afgan bulunmaktaydı (Monsutti, 2007).

İkinci göç dönemi, Şubat 1989'da Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesini izleyen iç savaş sırasında gerçekleşmiştir. Komünist Parti, isyancıların başkent Kabil'i ele geçirdiği 1992 yılına kadar iktidarda kalmıştır. İç savaş, ülke tarihindeki en şiddetli savaşlardan biri olmuştur. Çatışma başlangıçta başkentte odaklansa da birkaç grubun liderliklerini dayattığı illere kadar yayılmıştır. Taliban, bu dönemde ülkeyi birleştirme, istikrarı, hukukun üstünlüğünü ve güvenli bir ortamı tesis etme "vizyonu" ile ortaya çıkmıştır (Dimitriadi, 2013). Fakat siyasi istikrarsızlık ve Taliban'ın ülkeyi iç savaşa mecbur bırakan politikaları ülke ekonomisini olumsuz etkilemiş, kırsal tarım zayıflamış ve yaşanan kuraklık sorunu ülke içinde daha

fazla insanın yerinden edilmesine ve dış ülkelere göç etmesine neden olmuştur (Stigter ve Monsutti, 2005).

2.1.3. 2001 Sonrası Dönemde Afgan Göçü

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen müttefik kuvvetlerle Taliban arasındaki savaş, büyük ölçekli göç dalgasına neden olmuştur (Geyik Yıldırım, 2018; Marchand vd., 2015). Aralık 2001'de Taliban rejiminin düşmesi ve uluslararası toplum tarafından desteklenen yeni bir siyasi düzenin kurulması Afgan mültecilerin geri dönüşüne yol açmıştır. En büyük geri dönüş programlarından biri olan Afganistan Gönüllü Geri Dönüş Programı, 2002-2013 yılları arasında çoğu Pakistan ve İran'dan gelen büyük bir geri dönüş dalgasına neden olmuştur (The UN Refugee Agency, 2014). Geri dönüşe sebep olan faktörlerden bazıları; İran ve Pakistan'ın mültecilere yaptıkları yardım ve hizmetleri azaltması, bu ülkelerde hayat pahalılığının artması, Afgan işçilerin işe alınmasını yasaklayan politikaların uygulanması, Afgan mültecilerin barındıkları kampların kapanması olarak sıralanabilir (Geyik Yıldırım, 2018; Kuschminder ve Dora, 2009). 2010-2019 yılları arasında geri dönüş yapan Afgan mülteci sayısı 875,800 olarak belirlenmiştir (UN Refugee Agency, 2020).

Geri dönüşü amaçlayan politikalara rağmen İran ve Pakistan başta olmak üzere dünyada Afgan mülteci nüfusunun milyonlarla ifade edilmesinin sebepleri; Afganistan'ın henüz istikrarlı bir politik ortama kavuşamaması, ülkenin altyapı ve eğitim koşullarının eksikliği, yoksulluğun ciddi bir sorun olmaya devam etmesi, ülkedeki ekonomik istikrarsızlığın devam etmesi, istihdam politikalarının yetersizliği, barınma imkânlarının yetersizliği ve uzun yıllardır devam eden siyasi istikrarsızlığın bitmeyeceğine yönelik inançlar olarak sıralanmaktadır (Koç ve Eryurt, 2017; Stigter ve Monsutti, 2005; The UN Refugee Agency, 2014; UN Refugee Agency, 2020). Birleşmiş Milletler, halen dünyada 2,7 milyon Afgan mülteci ve sığınmacı olduğunu belirtmektedir (UN Refugee Agency, 2020).

2.2. Afganistan'dan Türkiye'ye Göçün Tarihsel Analizi

Türkiye; Asya, Afrika ve Avrupa arasında uluslararası göç güzergâhlarının kavşağında yer aldığı için göç dalgalarından etkilenmektedir. Türkiye, son yıllarda göç yolunda transit bir ülke olma konumundan hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun birtakım sebepleri bulunmaktadır. Sebeplerden bazıları; Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgali, İran'daki rejim değişikliği, SSCB'nin dağılışı, Arap baharı, Suriye iç savaşıdır. Bu sebepler, Türkiye'yi bahsi geçen ülkelere daha istikrarlı bir hale getirmiştir (İçduygu, 2012).

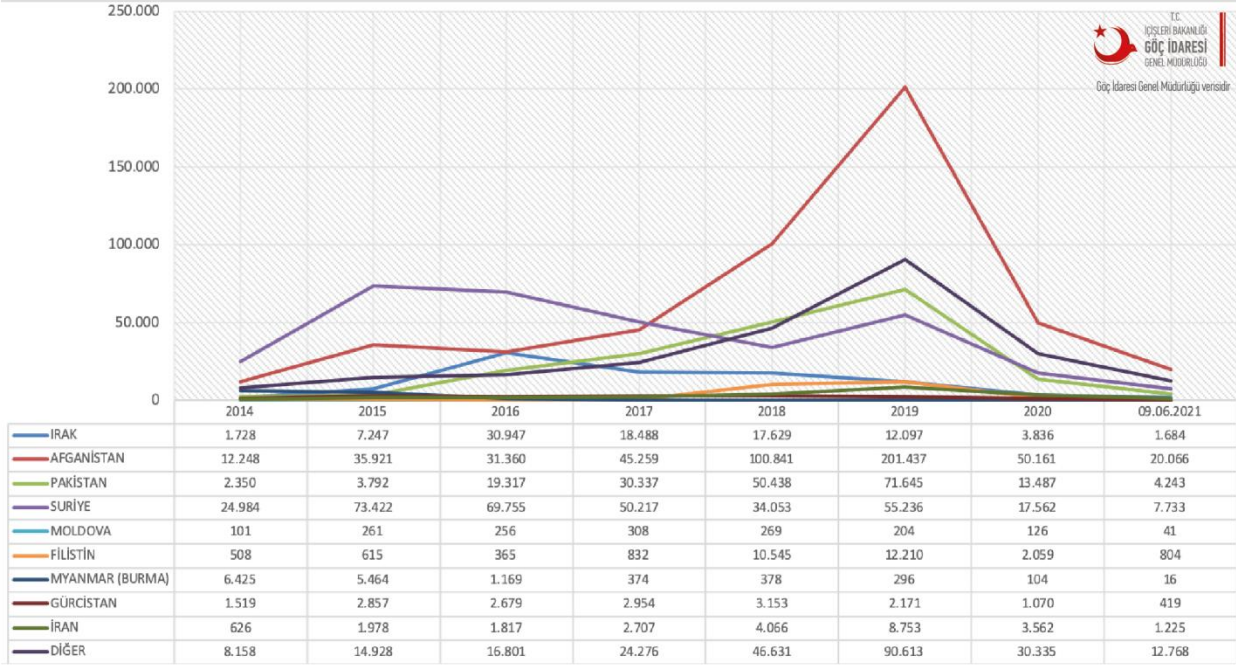
Türkiye'nin yoğun göç aldığı ülkelere biri de Afganistan'dır. Afganistan'dan Türkiye'ye yapılan göçün nedenleri; ekonomik ve sosyal nedenler; Sovyet işgalinin etkilerinin devam etmesi, Taliban baskısı, Afganistan'daki hak ve özgürlük kısıtlılığı, sosyal hizmetlere erişimde yetersizlik, kuraklık ve çevresel faktörler, Avrupa ülkelerine geçişin güçleşmesi nedeniyle Türkiye'nin Afganlar için hedef ülke konumuna gelmesi olarak sıralanmaktadır (Alakuş ve Uzan, 2020; Buz vd., 2020; Geyik Yıldırım, 2018). Türkiye'nin göçte çekici bir rota olmasındaki nedenler; ailenin yeniden tesisi, ilticaya daha kolay ve daha hızlı erişim, ekonomik fırsatlar, güvenli ortam, daha iyi yaşam koşulları, insan haklarına saygılı ortam, eğitime erişim, iyi bir sosyal refah sistemi, sağlık hizmetlerine erişim gibi nedenler olarak sıralanmaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afgan göçmenlerin göç rotaları ilk olarak Pakistan ve İran olurken daha sonra ise genellikle göçmen kaçakçılarının yardımıyla araçla veya yaya olarak Türkiye'nin doğu illerine, oradan da tercihen batı illerine yönelmektedir (Buz vd., 2020).

Türkiye Afganistan'dan ağırlıklı olarak düzensiz göçe maruz kalmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021), düzensiz göçü *"bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak"* olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne (2021) göre düzensiz göç; *"hedef ülkeler için ülkelere yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini*

terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanma” olarak açıklanmaktadır. Yıllara göre yakalanan Afgan uyruklu düzensiz göçmen sayısı Şekil 1’de verilmiştir.

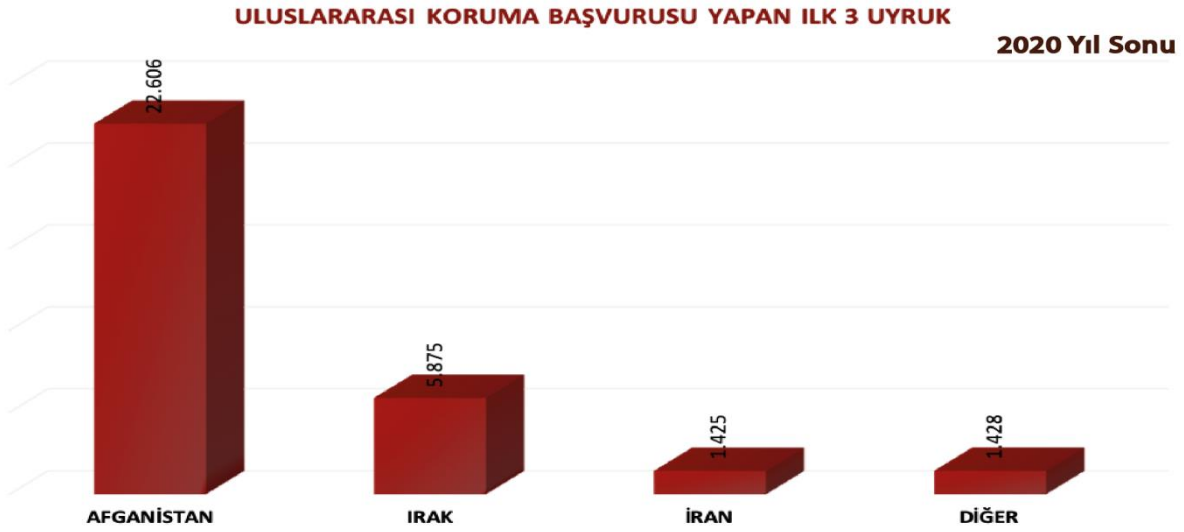
YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye’de Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Şekil 1’den de anlaşılacağı üzere son yıllarda Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin büyük çoğunluğunu Afgan uyruklu göçmenler oluşturmaktadır. Özellikle 2018-2021 yılı arasında Afgan uyruklu düzensiz göçmenlerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Türkiye’de yakalanan Afgan göçmenler üç grupta nitelendirilebilir; üçüncü ülkelere göç etmek amacıyla Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenler, uluslararası koruma başvurusu yapmamış ve ekonomik nedenlerle Türkiye’ye göç eden düzensiz göçmenler ve uluslararası koruma başvuruları reddedilmiş Türkiye’den ayrılması beklenen ancak ayrılmayan göçmenlerdir (İçduygu, 2012).

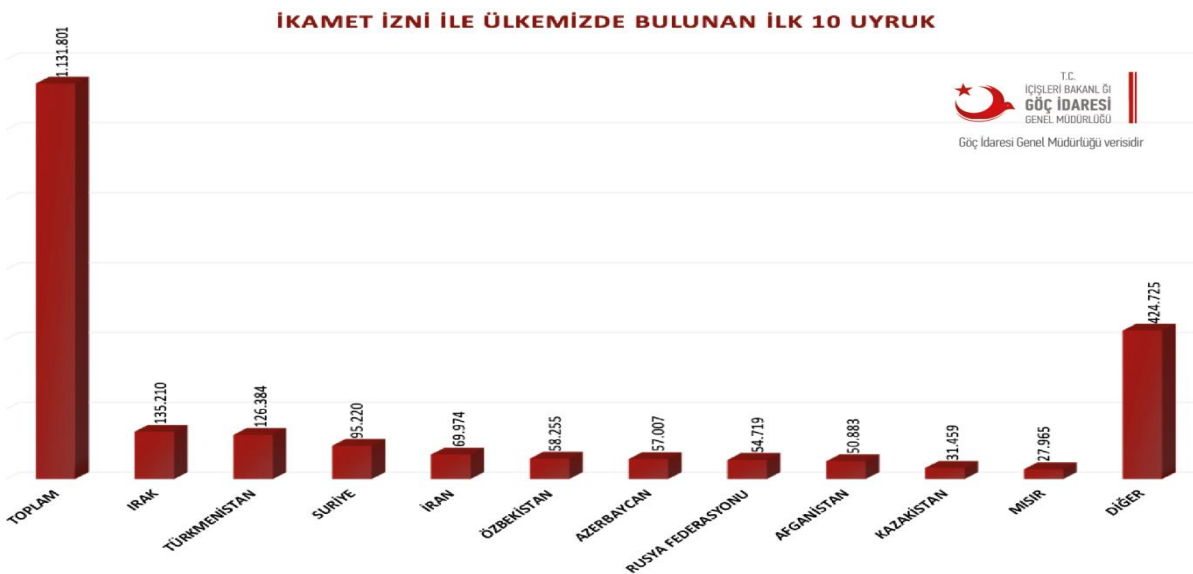
Afgan göçmenlerin Türkiye’deki hukuki statüsü, Suriyeli göçmenlere tanınan geçici koruma statüsü kapsamından farklıdır. Afganistan’dan Türkiye’ye göç eden Afgan bireylere başvuruları ve başvurularının kabul edilmesi halinde uluslararası koruma kapsamında şartlı mülteci statüsü tanınmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021), şartlı mülteci kavramını “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirlene işlemleri sonrasında verilen statü” olarak tanımlamaktadır. 2019 yılında Uluslararası koruma başvurusu yapan Afgan göçmenlerin sayısı Şekil 2’de verilmiştir:

Şekil 2: 2020 Yılında Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Şekil 2’den de anlaşılacağı üzere Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların büyük kısmını Afgan göçmenler oluşturmaktadır. Afgan göçmenleri Iraklı ve İranlı göçmenler izlemektedirler. Ayrıca uluslararası koruma başvurusunda hiç bulunmayan ve kaçak olma hali devam eden çok sayıda Afgan uyruklu kaçak göçmen olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

İkamet izni olarak Türkiye’de bulunan Afgan göçmenler de mevcuttur. İkamet izin çeşitleri kısa dönem, öğrenci izni, aile ikamet izni ve diğer olarak sıralanmaktadır. Şekil 3’te ikamet izniyle Türkiye’de bulunan Afgan göçmenlerin sayısı verilmiştir:

Şekil 3: 2021 Haziran Ayı İtibariyle İkamet İzniyle Ülkemizde Bulunan Yabancılar (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Görüldüğü üzere Afganistan'dan göç eden ve Türkiye'de ikamet izni bulunan göçmen sayısı 50883'tür. Fakat Türkiye'deki Afgan uyruklu göçmen sayısının yarım milyona yakın olduğu düşünüldüğünde ikamet izni alan veya uluslararası koruma alan Afgan uyrukluların sayısının azınlıkta olduğu görülmektedir.

3. Türkiye'deki Afganlar İçin Zorluklar ve Fırsatlar

Bununla birlikte 2018 yılından sonra uyrukluların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Afgan göçmenler Türkiye'de kalmak için veya üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için Türkiye'ye göç etmektedirler (Leghtas ve Thea, 2018). Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların durumunu iki ayrı statüde ele almak daha doğru olacaktır:

- *Afgan Sığınmacılar*: Uluslararası koruma başvurusu yapmış ya da bu statüyü almış kişilerdir.
- *Afgan Göçmenler*: Temelde ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen kişilerdir. Düzensiz göçle Türkiye'ye gelmiş ve uluslararası koruma başvurusu yapmamış veya başvuruları reddedilmiş kişiler bu gruptadır. Fakat bu gruptaki kişilerin de göç etmesinin temelinde zorunlu göç dinamiklerinin olduğu unutulmamalıdır.

İlk grup olan Afgan uyruklular, Afganistan'dan etnik kökeni, tabiiyeti, mensubu olduğu toplumsal grup veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için Türkiye'ye gelen ya da bu korku nedeniyle Afganistan'a dönemeyen veya dönmek istemeyen ve uluslararası koruma statüsü verilen kişilerdir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Fakat uluslararası koruma statüsü almak için göçmenlerin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) müracaat edip "uluslararası koruma" kapsamında sığınma başvurusu yapması gerekir. Türkiye'de sığınmacılarla ilgili işlemler 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre yapılır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, uluslararası koruma başvurusunu değerlendirip; gerçekten savaş ve zulüm sebepleriyle Afganistan'a dönemeyeceğini karar verdiği kişilerin başvurusunu kabul eder ve bu kişilere "uluslararası koruma statüsü" verir (Mülteci Hakları Merkezi, 2017). Statüyü almaya hak kazanan kişilere uluslararası koruma statüsüne sahip olduklarına dair kimlik belgesi verilir. Bu belge ile kendilerine tanınan eğitim, sağlık ve sosyal yardım haklarından yararlanırlar Uluslararası koruma statüsü verilen Afgan sığınmacıların üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de ikamet etmelerine izin verilir ve uluslararası koruma statüleri devam eder (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

İkinci grupta belirtilen kişiler ise daha çok ekonomik sebeplerle ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye'ye gelen Afgan göçmenlerdir. Bu göçmenler uluslararası korumaya hiç başvurmayan veya başvuruları reddedilen kişilerdir. Bu grup Türkiye'deki hayatlarını kaçak olarak sürdüren Afgan göçmenlerdir. Bu gruptaki göçmenlerin uluslararası koruma statüsünü elde etmek için gerekli şartları taşımamaları nedeniyle uluslararası koruma başvurusu yapmadıkları veya başvurularının reddedildiği düşünülmektedir. Fakat bu gruptaki göçmenler, kaçak olma durumu ve yakalanmaları durumunda Afganistan'a geri gönderilme korkusuyla mücadele etmektedirler (Leghtas ve Thea, 2018). Türkiye'ye düzensiz göçle gelen ve yakalanarak Afganistan'a gönderilen Afgan göçmenlerin sayısı bir önceki bölümde yer alan Şekil 1'de verilmiştir.

Türkiye'ye göç eden Afgan Uyruklular için Türkiye'de çeşitli zorluklar ve fırsatlar bulunmaktadır. Bu zorluk ve fırsatlar; statü problemi, sağlık, eğitim, istihdam, barınma, sosyal hizmetlere erişim gibi konuları kapsamaktadır.

3.2. Statü Alma Problemi

Türkiye'de bulunan Afgan uyruklular, var olma ve resmi olarak tanınma mücadelesinde farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Afgan uyruklular için önemli sorunlar; üçüncü ülkelere yerleştirilme sürecinin uzaması, üçüncü ülkelere kabul edilmede azalan kotalar, statü alma konusunda yaşanan belirsizlik,

çalışma izinlerinin olmaması ve kamusal hizmetlerden yararlanamama olarak sıralanabilir (Güler, 2020; Kahraman, 2017).

Türkiye’de sığınma arayan Afgan uyruklular birbiriyle paralel ikili bir sistemle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sistemin bir tarafında kişilerin “şartlı mülteci” olarak tanınabilecekleri uluslararası koruma prosedürü, diğer tarafta ise mülteci statüsü belirlenmesi ile çok az sayıda kişinin erişebildiği üçüncü ülkeye yerleştirmeyi içeren statüdür. Afgan sığınmacıların Türkiye’de kalıcı olarak görülmemesi ve üçüncü ülkelerdeki fırsatlardan yararlanmak istemeleri temel motivasyonlarını oluşturmaktadır. Fakat azalan yeniden yerleştirme kotaları ve uzayan süreçler nedeniyle Afgan sığınmacıların üçüncü ülkelere gitme umutları azalmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Bir diğer grup olan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan veya başvuruları reddedilen Afgan göçmenler içinse durum daha olumsuz görünmektedir. Türkiye’de kaçak olarak yaşayan Afgan göçmenlerin kimlik sahibi olamama durumları yaşamlarını her yönden olumsuz etkilemektedir. Kimlik sahibi olmayan kaçak göçmenler barınma, eğitim, sağlık ve istihdam fırsatlarından yararlanamamakta ve kamu ya da sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan sosyal hizmetlere erişememektedirler (Leghtas ve Thea, 2018).

Türkiye’deki Afgan sığınmacı ve göçmenlerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri sığınma sistemi ve sistemdeki statülerinin belli bir zaman diliminde ne olduğuna dair bilgilerinin olmaması olarak karşımıza çıkmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Türkiye’de kaçak olarak yaşayan ve sığınma başvurusunda bulunmayan Afgan göçmenlerin bir kısmının sığınma başvurusunda bulunma konusunda isteksiz olmaları veya koruma hizmetlerinden yalnızca Suriyelilerin yararlandığı gibi yanlış algılara sahip olmaları da Türkiye’deki hayatlarını zorlaştırmaktadır (Buz vd., 2020).

3.2. Barınma Koşulları

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre uluslararası koruma başvuru yapan veya koruma statüsüne sahip olan kişilerin barınma ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması gerekmektedir. Kanunda ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün “başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin barınma, iye, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri” kurabileceği belirtilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Fakat Türkiye’de Afgan sığınmacı ve göçmenler, barınacak bir yer bulma ve kira ödeme konusunda zorluklar yaşarken kış aylarında ısınma problemi ve rutubetle mücadele etme vb. nedenlerle kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Afgan sığınmacı ve göçmenler, diğer sığınmacı ve göçmenlerle yaşadıkları evleri paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca bazı sığınmacılar yönlendirildikleri uydu kentlerde herhangi bir desteğin ya tanıdığın olmaması nedeniyle de sosyal ve ekonomik açıdan sorunlar yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

3.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Sağlık hizmetlerine erişim, Afgan sığınmacı ve göçmenler için en acil sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Türkiye’de herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayan uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin genel sağlık sigortaları, uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren 1 yıl süreyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmaktadır. Fakat 1 yıllık sürenin sonunda sağlık ücretinden yararlanmaları için ücret ödemeleri gerekmektedir. Özel ihtiyaç sahipleri için 1 yıllık süre kısıtlaması bulunmamaktadır. Kimlik sahibi olmayan göçmenler, yüksek bedeller ödeyerek tedavilerini gerçekleştirmek veya tedaviden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar (Leghtas ve Thea, 2018).

Afgan sığınmacı ve göçmenler, sağlık tesislerinde sağlık personeliyle iletişim kurmaları hususunda dil engeliyle karşılaşmaktadırlar. Farsça, Dari veya Peştuca konuşan çevirmen bulmakta zorlanılması kısıtlılıklardan bir tanesidir. Dil engelinin aşılması için Afgan sığınmacı ve göçmenlere SGDD-ASAM ve

Türk Kızılay'ı gibi sivil toplum kuruluşları destek verse de bu destek çoğu zaman yetersiz kalmaktadır (Buz vd., 2020; Leghtas ve Sullivan, 2016). Ayrıca engelli, yaşlı, kronik hastalığı olan ve LGBTİ sığınmacı ve göçmenler de sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Sivil toplum kuruluşları Türkiye'ye göç eden Afgan uyrukluların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için birtakım projeler gerçekleştirmektedir. "Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi" projesi bu projelere örnek olarak gösterilebilir (SGDD, 2021). Sağlık hizmetlere erişimde Afgan uyruklulara kolaylık sağlamak için "Hastane Tercümanlığı ve Randevu Alma Hizmeti" gibi projeler de sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2021). Ayrıca "Özelleştirilmiş Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Hizmetlerin Devrinin Desteklenmesi Projesi" kapsamında bedensel veya zihinsel engelli bireylerin tespit edilmesi ve sağlık hizmetlerinden faydalandırılması hedeflenmektedir (MUDEM, 2021).

3.4. Eğitime Erişim ve Devam Durumu

Uluslararası korumaya başvuran veya uluslararası koruma statüsüne sahip olan sığınmacılar, uluslararası koruma kimlik belgeleriyle genel eğitim-öğretime katılabilmektedirler (Güler, 2020). Bu nedenle daha iyi eğitim olanaklarına erişim arzusu, Afgan sığınmacılar Türkiye'ye göç etme nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Kimlik belgesi bulunmayan göçmen çocukların eğitime devam hakkı bulunsa da Afgan göçmenlerin uygulamada eğitime katılma hususunda sorun yaşadıkları görülmektedir (Human Rights Watch, 2017; Kahraman, 2017; Leghtas ve Thea, 2018). Dil engeli ve okul masraflarının (ulaşım, kırtasiye, okul forması vb.) karşılanmasındaki zorluklar da eğitime devamı olumsuz etkileyen nedenlerdendir (Buz vd., 2020). Ayrıca eğitim sürecine dâhil olamama durumu, Afgan çocukların çocuk işçi olma riskini arttırmaktadır (Kahraman, 2017). Afgan sığınmacıların çok azı yükseköğretimden yararlanmaktadırlar (Human Rights Watch, 2017).

Sivil toplum kuruluşları tarafından çocukları ilkokula yeni başlamış veya ortaokula yeni geçmiş olan çok sayıdaki Afgan sığınmacıya yönelik okulun işleyişi, kurallar, çocukların ders takibinin, devamsızlıkların nasıl takip edileceğine ilişkin eğitim sistemi hakkında ve bilgilendirme seminerleri Afgan çocukların eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırmayı amaçlayan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca okul temelli bir sosyal uyum projesi olan "Leylaklar Ülkesinde" projesinde çocukların erken yaşlarda birlikte yaşam, çok kültürlü toplum, farklılıklara saygı ve empati geliştirme gibi olguları doğru çerçevede yeniden inşa etmesine yönelik içerikler sosyal uyumu kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Mülteciler Derneği, 2021).

3.5. İstihdam ve Ekonomik Koşullar

Afgan göçmenlerin ilk göç durağı olan İran ve Pakistan'dan istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olan Türkiye, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin göç için tercih ettiği birincil ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz vd., 2020). Türkiye'de uluslararası koruma başvuru sahipleri ve uluslararası koruma statü sahipleri yalnızca uluslararası koruma başvurusu yaptıkları tarihten itibaren altı ay sonra yasal statüde çalışma iznine sahip olabilmektedirler. Ayrıca çalışma izni başvurularının da işveren tarafından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yapılması ve işverenin vergi makamlarınca onaylı bir önceki aya ait gelir gider bilançosu da dâhil olmak üzere diğer belgeleri de sunması gerekmektedir. İşyerinde ayrıca her bir yabancı çalışan için beş Türk vatandaşının istihdam edilmiş olması da zorunlu kılınmıştır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Fakat uygulamada işverenlerin Afgan sığınmacıları yasal statüde çalıştırma hususunda isteksiz oldukları birtakım çalışmalarda ortaya konmuştur. Afgan sığınmacıların büyük bir bölümünü inşaat, çobanlık, fabrikalar ve tekstil atölyeleri gibi günlük işlerde veya enformel sektörlerde çalışmaktadırlar (Buz vd., 2020). İl Göç İdare Müdürlüklerine hiç başvurmayan göçmenlerin

çalışma izni için başvuru yapma imkânları bulunmadığı için bu durum onları kayıt dışı sektörlerde güvencesiz bir biçimde çalışmaya mecbur bırakmaktadır (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Dil yetersizliği, iş bulmalarına yardımcı olacak bir sosyal ağa erişim imkânı bulamama ve ücret konusundaki sorunlar da Afgan sığınmacı ve mülteciler istihdam konusunda sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır (Buz vd., 2020). Ayrıca zorlu çalışma şartları, taciz ve işyerinde ayrımcılık gibi sorunlar da Afgan sığınmacı ve göçmenleri istihdam piyasasında olumsuz etkilemektedir (Leghtas ve Sullivan, 2016).

3.6. Sosyal Hizmetlere Erişim

Türkiye’de uluslararası koruma başvuru sahipleri ve “şartlı mülteci statüsü” sahipleri, sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara ulaşma konusunda fırsatlara sahip olabilirken kimlik belgesi sahibi olmayan Afgan göçmenler bu hizmetlere erişim konusunda zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü kimlik belgesiz olan Afgan göçmenler, sınır dışı edilme riski nedeniyle kamu kurumlarıyla etkileşimde bulunmaktan kaçınılmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerinin koordinasyondan uzak ve yetersiz olduğuna dair görüş de sığınmacı ve göçmenlerin sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerinden yeterince faydalanamamalarına neden olmaktadır (Buz vd., 2020).

İrk, din, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği nedeniyle daha fazla güçlüklerle karşılaşan Afgan sığınmacı ve göçmenler de bulunmaktadır. Özellikle de cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağduru kadınlar ile LGBTİ sığınmacı ve göçmenler kamu veya sivil toplumun sunduğu hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar (Leghtas ve Sullivan, 2016).

Sivil toplum kuruluşları sosyal hizmetlere erişim ve sosyal uyum konusunda birtakım çalışmalar yapmaktadırlar. “Sosyal Uyum İçin Gençlik Girişimleri Destek Programı” kapsamında Afgan uyruklular ile yerel/ev sahibi nüfus arasında sosyal ve kültürel kaynaşmanın ve uyumun sağlanmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca sosyal uyumu kolaylaştırmak için sivil toplum kuruluşları tarafından Türkçe kursları da verilmektedir (Mülteciler Derneği, 2021). Ayrıca sığınmacı ve göçmenler için sosyal, yasal ve psiko-sosyal destek sağlayan, sosyal uyum etkinlikleri düzenleyen ve mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti tarafından sağlanan sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıran Koruma Destek Merkezleri ile koruma mekanizmalarını geliştirmeyi hedefleyen “Türkiye’deki Suriyeli Olmayan Kişiler İçin Koruma Mekanizmalarının Geliştirilmesi Projesi” sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırmayı hedefleyen projelerden biridir (MUDEM, 2021).

4. Sonuç

Afgan sığınmacı ve göçmenlerin fırsat alanlarından yararlanmak için Türkiye’ye göç ettikleri aşikârdır. Göç süreci, göç eden bireye yeni fırsat kapılarını açabilir, toplumda dikey yönlü hareket etmesini sağlayabilir, nitelikli işgücüne katılımını sağlayabilir (Geyik Yıldırım, 2018). Fakat Geyik Yıldırım’ın (2018) tabiriyle “bazen bireyi insanlık dramının sahnelendiği trajik bir oyunun başkahramanı da yapabilir ya da katı politik uygulamaların çoğalmasına, düşmanca tavırların ortaya çıkmasına ve ötekileştirmenin haklaştırılmasına neden olabilir.” Bu tabir, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye’deki durumunu iyi özetleyen ifadelerden biri olabilir.

Türkiye’ye göç eden Afgan sığınmacı ve göçmenler, Türkiye’de birtakım zorluklar ve fırsatlarla karşılaşmaktadırlar. Fakat Afgan sığınmacı ve göçmenlerin statü alma, barınma, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişim hususunda karşılaştıkları zorluklar, karşılaştıkları fırsatlardan bir hayli fazladır. Zorlayıcı etmenler, Afgan sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye’deki kalıcı olmalarını zorlaştırırken uyum ve entegrasyonlarını da engellemektedir.

Afgan sığınmacı ve göçmenlerin üçüncü ülkelere geçişlerinin kolaylaşması veya Türkiye’de kalıcı olmalarına izin verilmesi hususlarında tüm paydaşlara görev düşmektedir. Üçüncü ülkelere geçişte

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara görev düşerken Türkiye'deki yaşam şartlarının iyileştirilmesi hususunda ise hükümet, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarına görev düşmektedir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ülkeleri, mevcut yeniden yerleştirme programlarını devam ettirmeli ve bu programların kapsamını genişletmelidir. Bu ülkeler ayrıca, Türkiye'nin ülkede yaşayan sığınmacı ve mültecilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kaynak sağlamaya devam etmeli ve sağlanan bu kaynakların nasıl harcandığına ilişkin şeffaflık talep etmelidirler. Türk yetkili mercileri, tüm uyruklardan Afgan sığınmacı ve göçmenlerin kendilerini yasal ve güvenli bir istihdamla idame ettirebilmelerini ve çocuklarının da eğitim alabilmelerini güvence altına almalıdır (Leghtas ve Sullivan, 2016). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, sığınmacı ve göçmenlere yasal yardım sağlamak için personel kapasitesini artırmalı, uluslararası koruma için başvuranların kayıtlarını vakit kaybetmeden almalı, kamu kurumlarıyla koordinasyonu ve iletişimi kolaylaştıracak düzenlemeler yapmalı, sığınmacı ve göçmenler için etkileşime açık alanlar ve sivil toplum kuruluşlarını desteklemeli sağlamalıdır. Ayrıca geri gönderme merkezlerinde bulunan düzensiz Afgan göçmenlerin danışmanlık hizmetlerine ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine erişimlerine olanak sağlamalı ve uluslararası koruma veya geçici koruma başvurusu yapabilmelerine imkân vermelidir (Buz vd., 2020; Leghtas ve Thea, 2018). Sivil toplum kuruluşları ise sığınmacı ve göçmenlerin ihtiyaç değerlendirmelerini yapmalı, korunma, temel ihtiyaçlar, sağlık, barınma, eğitim ve istihdama erişimlerine katkı sunmalıdırlar.

Kaynakça

- Alakuş, E., Uzan, Y. (2020). İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye'nin Düzensiz Göçmen Gerçeği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 92-117.
- Aras, B., Toktaş, Ş. (2008). Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan. SETA.
- Bozok, N., Bozok, M. (2018). "Göçmen İstekleri" Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'deki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 5(2), 416-440.
- Buz, S., Memişoğlu, F., Dönmez, H., Verduijn, S. (2020). Destination Unknown Afghans on the move in Turkey. *Mixed Migration Center*.
- Dimitriadi, A. (2013). *Migration from Afghanistan to third countries and Greece*. Athens: IRMA.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/> adresinden alındı
- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1461-1482.
- Human Rights Watch. (2001). *Afghanistan: The role of Pakistan, Russia and Iran in fueling the Civil War*. Human Rights Watch.
- Human Rights Watch. (2017). *Turkey: Education Barriers for Asylum Seekers*. Ocak 16, 2021 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2017/05/31/turkey-education-barriers-asylum-seekers> adresinden alındı
- İçduygu, A. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- Kahraman, F. (2017). *Karanlıkta Kalanlar: Türkiye'de Bulunan Afganlı Mültecilerin Durumu*. Ş. Aslan, & C. Cinemre içinde, *Current Debates In Sociology & Anthropology* (s. 141-151). London: IJOPEC Publication Limited.
- Koç, İ., Eryurt, M. A. (2017). *Türkiye'de Afganistan Uyrukluların Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve*

- Amaçları. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kuschminder, K., Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance.
- Leghtas, I., Sullivan, D. (2016). Tanrı'dan başka Kimsemiz Yok?: Türkiye'deki Suriyeli Olmayan Mülteciler için Kalıcı Çözümlerin Bulunmayışı. Refugees International.
- Leghtas, I., Thea, J. (2018). Burada Varolamazsın. Ankara: Refugees International.
- Marchand, K., Siegel, M., Kuschminder, K., Majidi, N., Vanore, M., Buil, C. (2015). Afghanistan Migration Profile. UNU-MERIT. International Organization for Migration.
- Monsutti, A. (2006a). Afghan Transnational Networks: Looking Beyond Repatriation. Kabul: Afghan Research and Evaluation Unit.
- Monsutti, A. (2007). Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran1. Iranian Studies, 40(2), 167-185.
- Mülteciler Derneği. (2021, Mart). Sosyal Uyum İçin Gençlik Girişimleri Destek Programları Açılıyor. Nisan 2021 tarihinde <https://multeciler.org.tr/category/etkinlikler/> adresinden alındı
- Mülteci Hakları Merkezi. (2017, Ağustos). Türkiye'de Uluslararası Koruma Prosedürü Haklar ve Yükümlülükler. 2021 tarihinde Mülteci Hakları Merkezi: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-13.pdf> adresinden alındı
- MUDEM. (2021). Devam Eden Projeler. Nisan 2021 tarihinde <https://mudem.org/devam-eden-projeler/> sitesinden alındı
- SGDD. (2021). Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi. Nisan 2021 tarihinde <https://sgdd.org.tr/siginmaci-kadin-ve-kiz-cocuklarinin-saglik-hizmetlerine-erisimlerinin-guclendirilmesi-projesi/#more-4540> adresinden alındı.
- Stigter, E. (2006). Afghan Migratory Strategies- An Assessment of Repatriation and Sustainable Return in Response to the Convention Plus. Refugee Survey Quarterly, 25(2), 109-122.
- Stigter, E., Monsutti, A. (2005). Transnational Networks: Recognising a Regional Reality. Ocak 2021 tarihinde The Afghanistan Research and Evaluation Unit: <https://areu.org.af/publication/510/> adresinden alındı
- The UN Refugee Agency. (2014). UNHCR Global Trends 2013.
- UN Refugee Agency. (2020). Global Trends 2019.